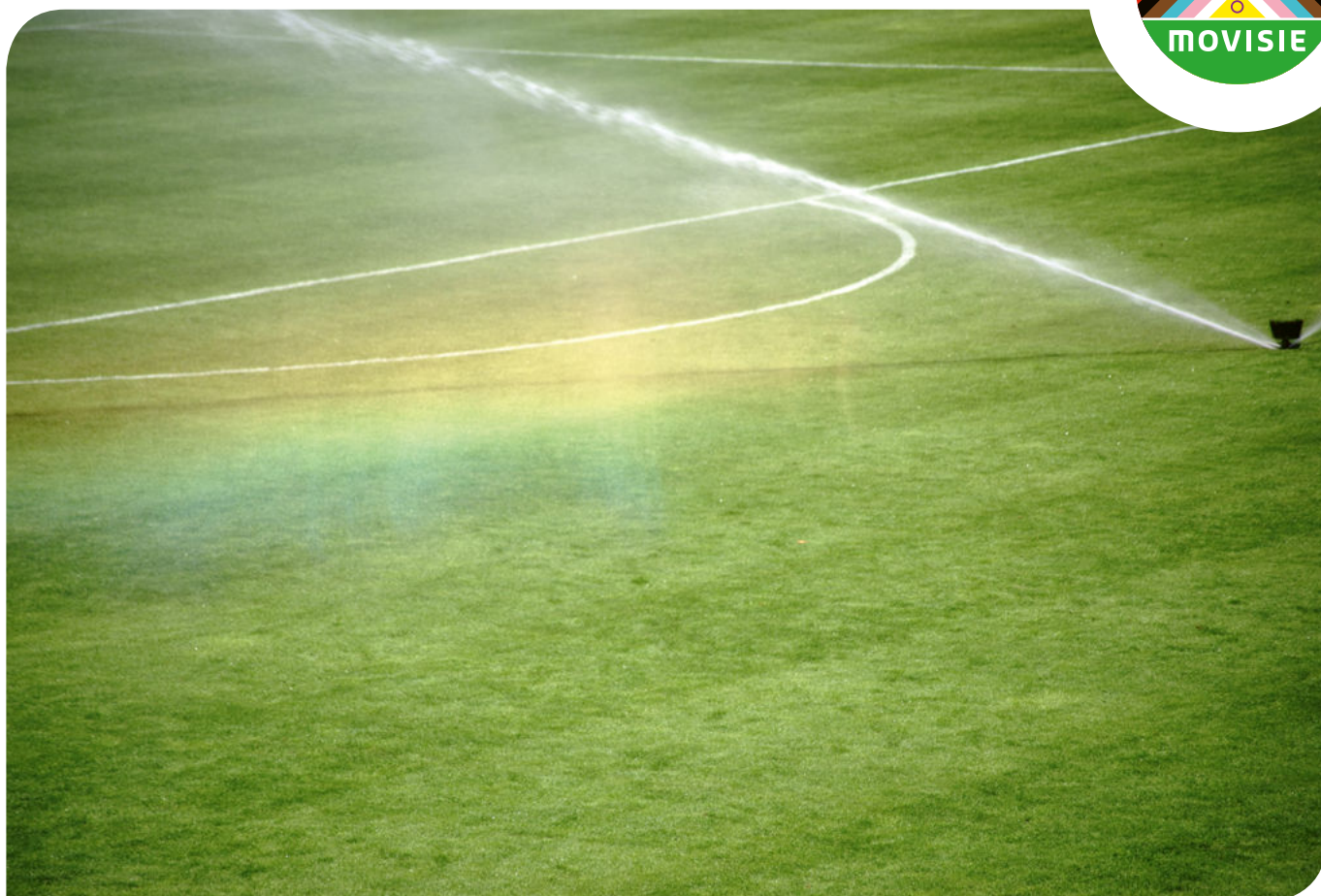

Handreiking lhbtq+ emancipatie

Naar een gelijk speelveld voor lhbtq+ sporters

Aandacht voor een veilig sportklimaat voor lhbtq+ personen is nog altijd nodig. Maar met welke knelpunten krijgen lhbtq+ sporters eigenlijk te maken? Wat kun je als gemeente of sportvereniging doen om bij te dragen aan een lhbtq+ inclusief sportklimaat? En met welke organisaties kan je samenwerken? Deze en andere vragen komen in deze handreiking aan bod.

In deze handreiking

1. Inleiding	3
2. Het belang van aandacht voor lhbtqi+ personen in de sport	4
3. Aanbevelingen voor gemeenten en sportverenigingen	11
4. Bronnen	16

Terminologie

- **Sekse** gaat over de diversiteit die bestaat in lichamelijke seksekenmerken. Het gaat om alle verschillende variaties in hormonen, seksechromosomen en genitaliën. Geslacht gebruiken we in deze handreiking alleen als juridische aanduiding, bijvoorbeeld als het gaat over geslachtsregistratie.
- **Lhbtqi+** is de afkorting voor lesbische, homoseksuele, bi+, transgender, intersekse, queer en asexuele personen. De + staat daarbij voor alle categorieën die niet worden inbegrepen in lhbtqi, zoals bijvoorbeeld agender personen.
- **Bi+ personen** zijn alle mensen met een seksuele oriëntatie gericht op meer dan één gender. Bi+ personen kunnen zich bijvoorbeeld biseksueel, panseksueel of queer noemen.
- **Transgender personen** identificeren zich niet met het geslacht dat hen bij de geboorte is toegewezen. 'Transgender' is een paraplueterm: het gaat om een veelheid aan belevingen van genderidentiteit en genderexpressie.
- **Non-binaire personen** voelen zich niet (helemaal) thuis binnen de genderidentiteit man of vrouw. Non-binair valt onder de verzamelnaam 'transgender', omdat non-binaire mensen zich ook niet identificeren met het geslacht wat hen bij de geboorte is toegewezen. Of non-binaire mensen zich (ook) als transgender zien verschilt echter van persoon tot persoon.
- **Intersekse personen** hebben de ervaring van geboren zijn met een lichaam dat niet past binnen de maatschappelijke normen van man en vrouw. Denk aan iemand die met XXY-chromosomen is geboren, of iemand die seksekenmerken heeft die niet als eenduidig mannelijk of vrouwelijk worden gezien.
- **Queer personen** kunnen zich niet vinden in de gebruikelijke, vaststaande (binaire) kaders en hokjes voor gender en/of seksuele oriëntatie, of wijzen deze kaders af. Soms wordt queer als paraplueterm gebruikt voor iedereen die niet heteroseksueel en/of cisgender is.
- **Asexuele personen** ervaren geen of weinig seksuele aantrekking naar andere personen.
- **Heteronormatief** verwijst naar het fenomeen waar heteroseksuele personen en relaties tussen mannen en vrouwen als standaard of de norm worden gezien.

1 Inleiding

De inclusie van lhbtqi+ personen in de sportwereld is een thema dat de laatste jaren zowel op nationaal als internationaal niveau veelvuldig besproken is. Denk aan discussies rondom het dragen van de One Love band tijdens voetbalwedstrijden, aandacht voor coming-outs van bekende sporters en geweld en bedreigingen gericht tegen lhbtqi+ supportersverenigingen. Ook op lokaal en regionaal niveau leeft het onderwerp. Voor steeds meer gemeenten is aandacht voor sport een onderdeel van hun Regenboogbeleid.

Deze handreiking geeft onder andere antwoord op de volgende vragen: Met welke

knelpunten krijgen lhbtqi+ sporters te maken? Wat zijn voorbeelden van succesvol Regenboogbeleid op het thema sport? Wat kun je als gemeente of sportvereniging doen om bij te dragen aan een gezond en veilig sportklimaat voor lhbtqi+ sporters? En met welke organisaties kan je samenwerken?

2

Het belang van aandacht voor lhbtqia+ personen in de sport

Wat zijn uitdagingen waar lhbtqia+ personen in de sport mee te maken kunnen hebben?

Hoewel veel nieuwsitems en discussies over lhbtqia+ inclusie in de sport over topsport gaan, zijn veruit de meeste sporters geen topsporter. De meeste mensen sporten bij een lokale amateurclub of beoefenen hun sport individueel, bijvoorbeeld in een sportschool. Daarom is aandacht voor lhbtqia+ sporters op lokaal niveau en in de breedtesport (alle sport die geen topsport is) belangrijk. Naar de ervaringen van lhbtqia+ sporters in de breedtesport is veel onderzoek gedaan, onder andere naar de sportdeelname en het sportgedrag van lhbtqia+ sporters, en lhbtqia+ discriminatie. De uitkomsten van deze onderzoeken onderstrepen het belang van aandacht voor lhbtqia+ inclusie in de sport. Omdat er grote verschillen zijn tussen de ervaringen van lhb+ en transgender en intersekse sporters, worden deze groepen hieronder uitgesplitst.

Lhb+ personen en sport

Sportdeelname

Cijfers over de sportdeelname van lhb+ personen lopen uiteen, waardoor hier geen eenduidig beeld van is. Wel kunnen we zeggen dat de sportdeelname van lhb+ personen niet (veel) onder lijkt te doen voor die heteroseksuele personen. Als het gaat om wáár mensen sporten, is er wel een verschil te zien. In 2020 was 26% van de heteroseksuele personen lid van een club, tegenover 21% van de lhb+ personen (CBS, 2021). Homoseksuele mannen zijn het minst vaak lid van een sportvereniging (Elling, Cremers & Hoeijmakers, 2020).

Invloed op sportgedrag en lhbtqia+ specifiek sporten

Driekwart van de homo- en biseksuele mannen en vrouwen geeft aan dat hun seksuele oriëntatie geen invloed (gehad) heeft op hun sportgedrag (Elling, Cremers & Hoeijmakers, 2020). Een kwart van hen zegt dat dit wél invloed heeft. Onder mannen is deze invloed het grootst.

Homoseksuele en biseksuele mannen melden bijvoorbeeld relatief vaak bepaalde sporten of verenigingen, met name sporten waar een machocultuur heerst, zoals voetbal. Dit doen zij vaak uit de angst om niet geaccepteerd te worden binnen de vereniging. Daarom kiezen zij vaker voor sporten die individueel en daardoor relatief anoniem beoefend kunnen worden, zoals fitness, hardlopen, zwemmen en wielrennen. Hoewel lhb+ personen dus niet per se minder sporten dan heteroseksuele personen – in sommige gevallen zelfs meer – heeft seksuele oriëntatie wél invloed op de sportkeuze. Daarnaast is seksuele oriëntatie vooral bij biseksuele mannen (12%) van invloed geweest op het stoppen of überhaupt niet beginnen met sporten.

Eén op de tien homoseksuele of lesbische personen is lid van een lhbtqia+ specifieke sportvereniging. Vooral in grote steden is er een aanbod aan sportclubs die zich specifiek richten op lhbtqia+ sporters. Een belangrijke reden voor lidmaatschap van zo'n club is het contact met gelijkgestemden. De meerderheid zegt echter geen behoefte te hebben aan sporten in lhbtqia+ verband.

Acceptatie en discriminatie bij het sporten in groepsverband

Lhb sporters die sporten in groepsverband krijgen te maken met zowel negatieve als positieve reacties op hun seksuele oriëntatie. Onder de negatieve reacties vallen de volgende ervaringen (Elling, Cremers & Hoeijmakers, 2020):

- 63% van de lhb sporters heeft ooit te maken gekregen met algemene grappen of opmerkingen over homoseksualiteit;

Queer sportscholen

Reguliere sportscholen zijn niet voor iedere lhbtqia+ persoon een veilige sportomgeving. Bijvoorbeeld vanwege anderszins in kleedkamers, heersende normen over hoe lichamen eruit moeten zien, of (angst voor) ongewenste reacties van mede-sporters. Inmiddels zijn er in Nederland meerdere sportscholen die zich specifiek richten op lhbtqia+ sporters voor wie reguliere sportscholen geen fijne omgeving zijn. De eerste daarvan was Queer Gym in Rotterdam. Later werd in Amsterdam de sportschool We Are Queer opgericht. Voor beide sportscholen is het bieden van een plek voor lhbtqia+ personen om samen te komen een belangrijk element.

De Alliantie Gelijkspele

De Alliantie Gelijkspele is een samenwerkingsverband van verschillende organisaties dat zich inzet om lhbtqa+ acceptatie in de sport te bevorderen. De Alliantie Gelijkspele heeft als doelstelling: volledige acceptatie van lhbtqa+ personen in de sport vóór 2028. Om te werken aan de acceptatie van lhbtqa+ sporters geeft de alliantie onder andere workshops, organiseren ze evenementen en doen ze onderzoek. De huidige partners van de Alliantie Gelijkspele zijn: de John Blankenstein Foundation, voetbalbond KNVB, hockeybond KNHB, en sportkoepel NOC*NSF.

- 50% met persoonlijk gerichte grappen of opmerkingen;
- 41% met onbegrip;
- 32% met uitschelden/naroeppen;
- 14% met lichamelijk geweld.

Deze negatieve reacties worden niet altijd als negatief erkend door de omgeving. Zo wordt met 'homo' schelden nog door veel mensen als onschuldig gezien (Visser, Cremers & Elling, 2023).

Biseksuele mannen rapporteren de meeste grappen, onbegrip en negatieve opmerkingen. Tegelijkertijd rapporteren zij ook de meeste positieve opmerkingen over hun seksuele oriëntatie: 69% van hen heeft ooit positieve reacties gehad met betrekking tot hun seksuele oriëntatie, tegenover 50% van de lhb sporters in het algemeen.

Hoewel open zijn over je seksuele oriëntatie voor veel sporters gepaard kan gaan met negatieve reacties, heeft dit voor veel van hen ook een positieve invloed: 40% van de lhb sporters is van mening dat zij meer zichzelf kunnen zijn in de sport door open te zijn over hun seksuele oriëntatie (Elling, Cremers & Hoeijmakers, 2020). Bovendien vindt de helft van de lhb sporters dat zij door open te zijn over hun seksuele oriëntatie bijdragen aan de acceptatie van seksuele diversiteit.

Artikelenreeks Gay Games

De Gay Games in Amsterdam in 1998 was met ruim 3.000 vrijwilligers, bijna 16.000 deelnemers en zo'n 275.000 bezoekers wereldwijd een van de grootste lhbtqa+ evenementen ooit. Paul van Yperen, destijds woordvoerder van Gay Games, zocht zijn oud-collega's op om hun verhalen over die mijlpaal vast te leggen en vraagt Movisie-experts wat we nu van hun ervaringen kunnen leren.

Transgender en non-binaire personen

Sportdeelname

Over de sportdeelname van transgender personen zijn geen betrouwbare cijfers bekend. Het is wel bekend dat transgender sporters met obstakels te maken krijgen die deels anders zijn dan obstakels waar lhb+ sporters mee te maken krijgen. Onder andere omdat veel sporten een strikte (binaire) genderscheiding kennen. Bij veel sporten spelen mannen en vrouwen in aparte competities. Voor transgender personen kan dit voor moeilijkheden zorgen. Denk bijvoorbeeld aan iemand die eerst in een mannenteam sport, in transitie gaat en de overstap naar een vrouwenteam gaat maken. Dat roept voor die persoon vaak allerlei vragen op: Wanneer maak ik die overstap? Hoe gaat de club daar mee om? Is mijn nieuwe team een veilige omgeving voor mij? Voor non-binaire personen kunnen gendergescheiden teams betekenen dat zij weinig ruimte voelen om die sport te beoefenen, omdat zij zich niet (volledig) thuis voelen binnen man/vrouw-tweedeling. Sommige non-binaire personen voelen zich prettig

in een mannenteam of een vrouwenteam, anderen kiezen bewust voor een individuele sport of een teamsport zonder strikte genderscheiding.

Invloed op sportgedrag

Waar driekwart van de homoseksuele en biseksuele (cigender) mensen aangeeft dat hun seksuele oriëntatie geen invloed heeft op hun sportgedrag, ligt dat onder transgender sporters anders. Ongeveer 80% geeft aan dat hun trans-zijn invloed heeft op hun sportgedrag (Cremers & Elling, 2021). Het meest genoemde gevolg van deze invloed is het kiezen van een individuele sport. Transgender personen beoefenen vergeleken met de algemene bevolking relatief vaak individuele takken van sport. Sporten die onder transgender personen vaker beoefend worden dan onder de gehele bevolking zijn onder andere hardlopen, fitness, wielrennen, wandelsport en klimmen. Verenigingssporten zoals voetbal en tennis staan onder de gehele bevolking in de top 5 van meest beoefende sporten, maar vallen onder transgender personen zelfs buiten de top 10 (Cremers & Elling, 2021). Ver-

enigingssporters zeggen dan ook nauwelijks transgender personen op hun eigen sportvereniging kennen (Cremers & Elling, 2020). Onder transgender sporters die wél lid van een vereniging zijn, kan hun identiteit een reden zijn om te stoppen. Een kwart geeft aan ooit gestopt te zijn bij een vereniging vanwege hun transgender identiteit (Cremers & Elling, 2021).

Acceptatie en discriminatie bij het sporten in groepsverband

De meeste transgender sporters die wél actief zijn binnen een sportvereniging of sportorganisatie voelen zich daar geaccepteerd, namelijk ongeveer 80% (Cremers & Elling, 2021). Een meerderheid van 65% geeft aan volledig zichzelf te kunnen zijn tijdens het sporten. Toch krijgen veel transgender personen ook negatieve reacties op hun transgender-zijn. 58% van de trans mannen en 70% van de trans vrouwen ervaart wel eens een vorm van negativiteit. Bijna de helft geeft aan onbegrip te ervaren en 1 op de 5 transgender sporters heeft te maken met uitschelden en/of naroeppen (Cremers & Elling, 2021). Dit kan er aan bijdragen dat lang niet alle transgender sporters open zijn over hun transgender achtergrond, ook als ze dit wel willen: ongeveer één op de drie voorkomt actief dat medesporters ontdekken dat ze transgender zijn. Een deel van de transgender personen voelt überhaupt niet de behoefte om open te zijn over hun transgender-zijn, bijvoorbeeld omdat het niet relevant voor de buitenwereld is om te weten. Ongeveer 30% van de transgender respondenten van onderzoek van het Mulier Instituut heeft interesse in sportinitiatieven die specifiek gericht zijn op transgender personen, omdat ze daar zichzelf kunnen zijn tijdens het sporten (Cremers & Elling, 2021).

Andere negatieve invloeden van het transgender-zijn op sportgedrag die genoemd worden in het onderzoek zijn het bewust gemengd sporten en het vermijden van sporten met specifieke

kledingvoorschriften. Een deel van de transgender personen vermijdt sporten met strikte genderverdelingen of kledingvoorschriften, zoals hockey en korfbal (Cremers & Elling, 2021). Naast de positieve invloeden van sport die ook voor cisgender mensen gelden, kan sport een positieve invloed hebben op hoe mensen hun gender(identiteit) ervaren (Cremers & Elling, 2021). Zo kan sport dienen als een uitlaatklep. Een andere positieve invloed is dat sport voor

sommigen een manier is om hun lichaam zo te ontwikkelen dat het beter bij hun identiteit past, bijvoorbeeld door het opbouwen van spieren.

Intersekse personen

In tegenstelling tot de ervaringen van lhbt+ sporters, is naar de ervaringen van intersekse (amateur)sporters in Nederland nog geen onderzoek gedaan. Onder andere omdat intersekse personen vergeleken met lhbt+ personen nog vrij

onzichtbaar zijn. Zij kunnen en durven vaak niet openlijk intersekse te zijn, wegens schaamte, door artsen aangeraaden geheimhouding en stigmatisering. Wat wel bekend is, is dat intersekse sporters net als transgender sporters drempels kunnen tegenkomen binnen de sport, zoals onbegrip van medespelers, discussies over hun kledkamergebruik of het weigeren om rekening te houden met fysieke beperkingen die samen kunnen hangen met het intersekse zijn.

Richtlijnen voor deelname aan sport voor transgender en intersekse personen

Zowel intersekse als transgender sporters kunnen te maken krijgen met beperkende richtlijnen rondom hun deelname aan sport. De deelname van beide groepen mensen ligt vaak onder een vergrootglas, omdat gevreesd wordt voor oneerlijke competitie. Voor transgender personen gelden in veel topsporten beperkende richtlijnen over wanneer iemand kan sporten in competitieverband (Temmerman e.a., 2023). In sommige gevallen betekent dit dat transgender personen, met name transgender vrouwen, helemaal niet deel mogen nemen aan wedstrijden. Transgender of non-binair zijn hoeft overigens niet te betekenen dat je als topsporter te maken krijgt met zulke richtlijnen. Zo kwam de Canadese Quinn in 2021 als eerste openlijk non-binaire persoon in actie op de Olympische Spelen en in 2023 op het WK voetbal. Quinn is non-binair, maar mocht meedoen in het Canadese vrouwenelftal.

Voor intersekse sporters hebben de meeste sporten nog geen specifieke richtlijnen, al is hier binnen veel sporten discussie over. Zo heeft de wereldatletiekbond nieuwe regels opgesteld die de deelname van intersekse atleten bemoeilijken (van Lakerveld, 2023). Net als bij transgender sporters het geval is, richten deze regels zich vooral op sporters die die meedoen aan vrouwencompetities. Zij moeten hun testosteronniveau namelijk medisch verlagen om deel te mogen nemen aan wedstrijden.

In de amateursport zijn er voor zowel transgender als intersekse personen geen strikte regels rondom deelname.

Dit betekent dat een sporter altijd mee mag sporten in het team van hun juridisch geregistreerde geslacht. Soms is hier een uitzondering op gewenst, bijvoorbeeld als een transgender persoon in transitie gaat en de wens heeft om in een ander team te spelen, maar die (nog) geen juridische geslachtswijziging heeft gehad. In dit soort gevallen kan er bij de bond dispensatie worden aangevraagd. In de [Handreiking gender- en seksediverse personen in de sport](#) van het NOC*NSF staan tips over hoe je hier als club mee om kan gaan.

Hoewel in de amateursport andere regels gelden dan bij topsport, hebben de regels die internationale bonden opstellen en de daarop volgende discussies wel degelijk impact op transgender en intersekse amateursporters. Het komt de beeldvorming rondom intersekse en transgender sporters niet ten goede. Dat de regels bij amateursport anders zijn dan bij topsport is minder bekend, waardoor bij intersekse en transgender personen en sport al snel aan de internationale regels en controverses wordt gedacht. Zodra personen in de sport als 'verdacht' of 'oneerlijk' worden gezien in de categorie waarin zij op dat moment spelen, dreigt uitsluiting. Juist daarom is het belangrijk dat sportbonden en sportverenigingen expliciet uitdragen dat ook transgender en intersekse sporters welkom zijn en dat ze zelf kunnen bepalen waar ze spelen. Op deze manier kunnen zij de effecten van negatieve beeldvorming voor transgender en intersekse sporters beperken, zodat zij een veilige plek hebben om de sport te beoefenen die zij graag willen doen.

Intersekse topsporters zijn minder onzichtbaar, omdat hun deelname aan sportwedstrijden steeds vaker openlijk ter discussie wordt gesteld. Hun deelname aan met name vrouwencompetities wordt steeds vaker aan banden gelegd, uit angst voor oneerlijke competitie, zoals te lezen in het kader op de volgende pagina.

Supporters

Niet alleen sporters hebben baat bij een lhbtq+ inclusiever sportklimaat. Ook voor supporters is een lhbtq+

inclusieve omgeving belangrijk. Dit geldt zowel in de breedtesport als in de topsport. De laatste jaren is er met name meer aandacht voor lhbtq+ voetbalsupporters. Driekwart van de homoseksuele en biseksuele mannen en vrouwen die wel eens betaaldvoetbalwedstrijden bezoeken, zegt wel eens getuige geweest te zijn van homonegativiteit (Elling e.a., 2022). Ook scheidsrechters en betaald voetballers zien supporters als een belangrijk onderdeel van een lhbtq+

negatief sportklimaat (Cremers & Visser, 2023; Cremers & Elling, 2021). Om een veilige omgeving te creëren voor lhbtq+ supporters en aandacht te vragen het belang van een lhbtq+ inclusieve voetbalwereld werd in 2013 de eerste lhbtq+ supportersvereniging in het Nederlandse betaald voetbal opgericht: De Roze Rêgâhs van ADO Den Haag. In 2021 kwamen de Roze Kameraden van Feyenoord daar als tweede supportersvereniging van een Nederlandse voetbalclub bij.

Ontwikkelingen op beleidsniveau

Sportakkoorden

In december 2022 is een tweede versie van het Nationaal Sportakkoord onderkend door het Ministerie van Volksgezondheid, welzijn en sport, NOC*NSF, VNG/VSG (Vereniging van Nederlandse Gemeenten) en POS (Platform Ondernemende Sportaanbieders). Dit akkoord is een belangrijke bron voor lokaal sportbeleid. In navolging op het eerste sportakkoord zijn in veel gemeenten

diverse partijen met elkaar in verbinding gebracht. Veel gemeenten hebben op basis van het Nationaal Sportakkoord een lokaal sportakkoord vormgegeven.

Een van de deelakkoorden van het Sportakkoord heet Inclusief Sporten en Bewegen. De focus van dit akkoord ligt op het creëren van een sport- en bewegomgeving waarin iedereen (met plezier) mee kan doen met sport. De alliantie 'Sporten en bewegen voor iedereen', waar ook de John

Blankenstein Foundation onderdeel van is, zet zich hiervoor in. Uit de meest recente Monitor Sportakkoord blijkt echter dat gemeenten op het gebied van inclusief sporten nog relatief weinig aandacht hebben voor lhbtqi+ personen (Reitsma e.a., 2022). 11% van de gemeenten heeft specifieke aandacht voor deze groep mensen. Gemeenten focussen bijvoorbeeld vaker op mensen met een beperking (78%), mensen met overgewicht (71%) en personen met een lage sociaaleconomische status (59%).

Ervaringsverhaal Ella Witjes

Ella Witjes (66) is software developer en daarnaast groot liefhebber van hardlopen. Ook weet ze al haar hele leven dat ze intersekse is. Vanaf jongs af aan was ze al bezig met sport, al deed ze dit niet altijd met evenveel plezier. Witjes vertelt: 'Ik moest van mijn vader op voetbal. Daar vond ik geen bal aan, maar als we sprintjes moesten trekken liep ik iedereen eruit. Ik was vroeger dus al heel goed in hardlopen. Toen ik 39 was ging ik dat pas echt als sport doen. Ik eerste instantie liep ik zelfstandig hard, maar dat veranderde toen ik met vrienden naar de Gay Games in Sydney zou gaan. Bij de Gay Games in Amsterdam in 1998 liep de beste vrouw een tijd van ongeveer 3.15u. Toen dacht ik: 'dat moet ik ook kunnen, maar dat kan ik niet in mijn eentje.' Toen ben ik lid geworden van een club om mezelf naar een hoger niveau te krijgen.'

Bij haar club was het over het algemeen geen probleem dat ze intersekse is. 'Het was bij mij niet zo duidelijk naar buiten toe wat mijn achtergrond was. Sommige mensen dachten dat ik transgender ben. Op een gegeven moment ben ik ermee naar buiten gekomen dat ik intersekse ben. De meeste mensen op de club accepteerden het volledig. Ik heb bijna alleen maar positieve reacties gehad.'

'Wel is mij een keer gezegd: 'Jij moet gewoon niet meedoen aan wedstrijden, want jij hebt voordeel.' Dat is niet

leuk om te horen en ik vind het bovendien onterecht. Mijn intersekse achtergrond is dat ik geboren ben zonder gonden. Niet mannelijk en niet vrouwelijk. Ik heb in principe van mezelf geen testosteron. Ik denk dus dat ik geen voordeel heb gehad van mijn intersekse achtergrond. Dat soort negatieve reacties komen vaak ook voort uit onwetendheid. Het zijn oordelen over iets waar je als buitenstaander eigenlijk niet over kunt oordelen.'

Witjes ziet discussies over intersekse en voordelen in de sport niet alleen bij zichzelf, maar ook in de topsport. Ze vertelt: 'Wat er met atleten als Caster Semenya' gebeurt is heel treurig. Het is heel stigmatiserend en zo iemand wordt echt het plezier in het sporten ontnomen. Bovendien bestaan bepaalde lichamelijke voordelen in de sport nou eenmaal. Je hebt in het hardlopen ook een voordeel als je lange benen hebt. En op amateurniveau is het toch al helemaal niet zo'n groot probleem als iemand enigszins voordeel heeft?'

Wat er nodig is om de positie van intersekse personen in de sport te versterken, komt volgens Witjes in eerste instantie neer op meer zichtbaarheid van en kennis over intersekse personen. 'Er zou meer aandacht voor moeten zijn dat mensen van elkaar verschillen. Dat er ook tussen man en vrouw en schakering aan mogelijkheden is.'

1 Caster Semenya is een Zuid-Afrikaanse hardlooperster die in het nieuws kwam omdat ze niet aan wedstrijden mee mocht doen, omdat ze weigerde testosteronremmers te gebruiken. Volgens het Europees Hof voor de Rechten van de Mens mocht ze ten onrechte niet deelnemen.

Bovendien worden lhbtqi+ personen/sporters nog relatief weinig betrokken bij het ontwikkelen van sport- en beweegbeleid.

Antidiscriminatiebeleid

Onderzoek van het Mulier Instituut onder verenigingsbestuurders laat zien welke ontwikkelingen zich de laatste tijd op beleidsniveau hebben voorgedaan om een veilige en gezonde sportomgeving te realiseren (Cremers & Elling, 2021). Zo wordt duidelijk dat meer reguliere sportverenigingen beleid hebben opgesteld voor het tegengaan van discriminatie (28% in 2021 t.o.v. 11% in 2010). Dit beleid is ook gericht op het tegengaan van discriminatie expliciet op seksuele oriëntatie. Ondanks dat er sprake is van een positieve groei in het aantal clubs dat beleid heeft opgesteld, zijn er nog altijd veel reguliere sportclubs die weinig hebben gedaan op beleidsniveau. Het belang van aandacht voor inclusie en het tegengaan van discriminatie wordt vaak wel erkend: 73% van de verenigings-

Goed voorbeeld: KNHB biedt verenigingsondersteuning rondom inclusie en diversiteit

De KNHB (Koninklijke Nederlandse Hockey Bond) ondersteunt hockeyverenigingen op het gebied van inclusie en diversiteit. Dit doet de bond op verschillende manieren, waaronder:

- Het creëren van bewustzijn en het uitstralen dat hockey van iedereen is, onder andere door middel van ambassadeurs;
- Besteden van aandacht aan inclusie in opleidingen van trainers/coaches en scheidsrechters;
- Samenwerking met de Alliantie Gelijkspelen, die workshops aanbiedt op verenigingen;
- Het ontwikkelen van campagnes die door verenigingen opgepakt kunnen worden;
- Het geven van workshops aan trainers en coaches.

bestuurders vindt dit belangrijk. Onder voetbalbestuurders is dit zelfs 95%, mogelijk door de relatief grote (negatieve) aandacht voor en aanwezigheid van discriminatie binnen het voetbal.

De rol van sportbonden

Sportbonden kunnen een rol hebben in het op de agenda zetten van lhbtqi+

inclusie in de sport en het ondersteunen van verenigingen bij hun lhbtqi+ beleid. Veel sportbonden willen zich hier voor inzetten. In 2021 hebben 32 sportbonden het Charter Diversiteit dat door NOC*NSF is opgesteld ondertekend. In 2022 hebben 3 bonden zich erbij aangesloten. 10 sportbonden hadden hierbij een focus op lhbtqi+ inclusie.

John Blankenstein Foundation

De John Blankenstein Foundation is een stichting die zich inzet voor een veilig en plezierig sportklimaat voor lhbtqi+ sporters. Dit doet de stichting onder andere door middel van het organiseren van workshops voor verenigingen, sportopleidingen, gemeenten en andere overheden. Ook ondersteunt de JBF gemeenten bij het vormgeven van hun beleid, bijvoorbeeld door middel van een procesbegeleider die gemeenten leert om tot een gerichte aanpak te komen voor lhbtqi+ inclusiever beleid.

Goed voorbeeld: Atletiekunie besteedt aandacht aan lhbtqi+ inclusie

De Atletiekunie besteedt op verschillende manieren aandacht aan de inclusie van lhbtqi+ personen binnen de sport.

- De bond verzamelt relevante informatie over diversiteit en discriminatie en verwijst door naar relevante partijen en documenten, zoals de John Blankenstein Foundation en de handreiking gender- en seksediverse personen van het NOC*NSF;
- Verenigingen kunnen bij de Atletiekunie terecht met vragen en advies of diversiteit, inclusie en anti-discriminatie;
- Bijdragen aan zichtbaarheid, bijvoorbeeld door het delen van het verhaal van Naomi Jong, een transgender atlete.

3

Aanbevelingen voor gemeenten en sportverenigingen

Hoe kun je als beleidsmedewerker bijdragen aan het ontwikkelen en uitvoeren van lhbtqia+ beleid op het thema sport? Welke stappen kun je ondernemen om lhbtqia+ inclusie in de sport te bevorderen?

Aanbevelingen voor gemeenten

In dit hoofdstuk staan praktische tips voor gemeenten. Gemeenten kunnen namelijk op verschillende manieren lhbtqia+ inclusie in de sportwereld op de agenda zetten en lhbtqia+ sporters ondersteunen.

- Zet in op het borgen van aandacht voor lhbtqia+ inclusie in het bredere sportbeleid en antidiscriminatiebeleid van de gemeente, in plaats van alleen binnen het inclusiebeleid. Zoek hiervoor de samenwerking op tussen de beleidsmedewerker die verantwoordelijk is voor Regenboogbeleid en de beleidsmedewerker(s) Sport;
- Betrek lhbtqia+ personen bij het ontwikkelen van beleid en het opzetten van initiatieven rondom inclusief sporten;
- Agendeer aandacht voor lhbtqia+ inclusie in het lokale sportakkoord. Aandacht voor lhbtqia+ is nu in veel sportakkoorden nog beperkt;
- Maak gebruik van bestaande expertise op het gebied van lhbtqia+ inclusie in de sport. Gemeenten kunnen bijvoorbeeld een aanvraag voor procesbegeleiding doen bij de Alliantie Gelijkspelen 5.0. De Alliantie kan onder andere helpen met het vormgeven van een gerichte aanpak en met het komen tot een effectieve samenwerking tussen relevante partners;

Goed voorbeeld: de gemeente Katwijk deelt gratis regenboogvlaggen uit aan sportverenigingen

In 2021 vroeg de gemeente Katwijk alle sportverenigingen in de gemeente om de regenboogvlag te hijsen op Coming Out dag. Om het makkelijk te maken voor sportverenigingen om hieraan mee te doen, stelde de gemeente gratis vlaggen beschikbaar. In totaal zijn er meer dan 40 gratis regenboogvlaggen uitgedeeld.

- Werk samen met lokale sportverenigingen, sportscholen en andere sportorganisaties om lhbtqia+ inclusie in de sport te bevorderen. Breng samen met hen de situatie in kaart, om een beeld te krijgen van waar lokale knelpunten en mogelijkheden liggen;
- Draag bij aan het zichtbaar maken van het thema. Dit kan op allerlei manieren, bijvoorbeeld:
 - Schenk via de eigen communicatiekanalen aandacht aan initiatieven gericht op het bevorderen van lhbtqia+ inclusie in de sport;
 - Beloon reguliere sportorganisaties die bewezen hebben lhbtqia+ vriendelijk te zijn met een gemeentelijke trofee en geef dat de nodige publiciteit;
- Nodig tijdens lokale bijeenkomsten, bijvoorbeeld het Sportcafé (dat veel gemeenten hebben) of activiteiten een lhbtqia+ topsporter uit om over het onderwerp te praten;
- Ondersteun sportverenigingen bij het zichtbaar maken van het thema. Bijvoorbeeld door regenboogvlaggen beschikbaar te stellen. Of regenboogveters uit te delen voor sporters.
- Stimuleer sportverenigingen om zich in te zetten voor lhbtqia+ inclusie. Dit kan bijvoorbeeld door middel van een stimuleringsbudget zoals de gemeente Nijmegen, provincie Gelderland, John Blankenstein Foundation en Gelderse Sport Federatie voorafgaand aan de EuroGames hebben gedaan;

Goed voorbeeld: de EuroGames en het stimuleringsbudget Gelderland Loves to Move

In 2022 werden de EuroGames in Nijmegen georganiseerd. De EuroGames is een jaarlijks sportevenement gericht op het samenbrengen van lhbtqia+ sporters en het bespreekbaar maken van lhbtqia+ inclusie in de sport. Naast de Stichting EuroGames waren zowel de gemeente Nijmegen als de provincie Gelderland betrokken bij de organisatie van de EuroGames. Zo hoopten zij een steentje bij te dragen aan de zichtbaarheid, acceptatie en veiligheid van lhbtqia+ personen in de sport.

Voorafgaand aan de organisatie van de EuroGames in 2022 hebben de gemeente Nijmegen, provincie Gelderland, John Blankenstein Foundation en Gelderse Sport Federatie het stimuleringsprogramma Gelderland Loves to Move gelanceerd. Door middel van dit programma wilden deze partners inclusief sporten onder de aandacht brengen. Dit betekende dat sportclubs in Gelderland een aanvraag konden indienen voor de financiering van een activiteit, project, of actie rondom het thema inclusie. Een aantal sportverenigingen hebben een aanvraag gedaan voor budget om de inclusie van lhbtqia+ sporters te bevorderen. Zo vroegen de gemeenten Oost Gelre en Winterswijk subsidie aan voor het verspreiden van regenboogvlaggen bij sportaanbieders en het organiseren van een lhbtqia+ sportcafé en gebruikte de gemeente Harderwijk de subsidie om uitvoering te geven aan hun projectplan "sport en bewegen voor iedereen." Meer over de resultaten en successen kun je [hier](#) lezen.

Goed voorbeeld: Osse Sportawards

In 2020 is er tijdens de Osse Sportawards een Regenboogaward uitgereikt. Dit was een initiatief van het Sport Expertise Centrum, het COC en Regenboogstad Oss. Deze award werd uitgereikt aan de sportaanbieder die zich het beste heeft ingezet voor de acceptatie van lhbtqia+ sporters of die een goed idee had om hieraan te gaan werken. Doel hiervan was om sportverenigingen te stimuleren om aandacht te hebben voor lhbtqia+ inclusie in de sport. In 2020 ging de award naar de korfbalvereniging KV DOT, omdat zij een commissie oprichtte die zich bezig ging houden met de sociale veiligheid binnen de vereniging.

- Neem aandacht voor lhbtqi+ discriminatie zo nodig op in subsidie-eisen. In die eisen kan de gemeente opnemen dat de sportclub aandacht moet besteden aan de preventie en aanpak van (lhbtqi+) discriminatie. Hetzelfde geldt voor gemeentelijke sportbedrijven;
- Treed op tegen spreekkoren. Onveiligheid bij sportwedstrijden uit zich bijvoorbeeld in anti-lhbtqi+ spreekkoren op de tribune, voornamelijk bij betaaldvoetbalwedstrijden. Een gemeente kan hier op verschillende manieren tegen optreden. Zo heeft de burgemeester de bevoegdheid om een gebiedsverbod op te leggen, een meldplicht voor overlastgevers in te stellen, of zelfs om een wedstrijd stil te leggen. Maak over de rol van de gemeente afspraken met de clubs, het OM en de politie;
- Monitor welke ervaringen sporters hebben met lhbtqi+ discriminatie bij de sportclubs in de gemeente. Meldingen van discriminatie kunnen binnenkomen bij antidiscrimatievoorzieningen of bij de sportclubs zelf. Wanneer uit deze monitoring naar voren komt dat bij bepaalde sportaanbieders veelvuldig discriminatie wordt ervaren, kan de gemeente met die sportclubs het gesprek aangaan over hoe dit te verbeteren en hier concrete afspraken over maken;
- Leg afspraken rond het voorkomen van lhbtqi+ discriminatie vast met een convenant. Dat kan met alle sportverenigingen in de gemeente, of bijvoorbeeld alleen met de voetbalverenigingen. Of sluit het af met een aantal gemeenten in de regio. Benoem in een convenant expliciet de positie van lhbtqi+ personen.

Goed voorbeeld: Lokale alliantie lhbtqi+ en sport in Groningen

In september 2022 is in Groningen een lokale pilot van de Alliantie Gelijkspe- len van start gegaan. Het doel van deze pilot is om te werken aan een veilig sportklimaat voor lhbtqi+ sporters. Deze pilot is een samenwerking tussen de gemeente Groningen en de Alliantie Gelijkspe- len. Aan de pilot doen vier sportverenigingen van het Sportpark Corpus, twee onderwijsinstellingen en andere lokale partners mee.

De pilot bestaat uit verschillende activiteiten, waaronder:

- De oprichting van een inclusieteam. Binnen dit team komen mensen uit de vier betrokken sportverenigingen samen om na te denken over ideeën en activiteiten;
- Workshops voor bestuur, trainers en leden;
- Workshops voor het Alfa-college en de Hanzehogeschool;
- Een ambassadeursteam met topsporters die zich inzetten voor voor dit thema;
- Deelname aan de All Together Challenge. Tijdens dit event dragen aanvoerd- ers van verschillende sporten regenboogbanden en besteden clubs op andere manieren aandacht aan lhbtqi+ inclusie in de sport.
- Het opzetten van een inclusiescan voor sportverenigingen. Dit wordt een online toolkit die clubs kunnen doorlopen.

Aanbevelingen voor sportverenigingen

Naast de gemeente hebben uiteraard vooral sportverenigingen zelf invloed op het creëren van een inclusieve omgeving voor lhbtqia+ sporters. Dit kunnen zij op verschillende manieren doen:

- Maak lhbtqia+ acceptatie bespreekbaar binnen de vereniging. Breng het thema bijvoorbeeld in bij de ALV of tijdens overleggen van trainers of de technische commissie. Het kan helpend zijn om het thema te bespreken op een bijeenkomst waar vanuit de leden veel interesse naar is, in plaats van een specifieke bijeenkomst te organiseren;
- Als je je in wilt gaan zetten voor een lhbtqia+ inclusieve sportvereniging, zoek dan contact met lhbtqia+ sporters binnen jouw sport/vereniging en stem

Goed voorbeeld: De veilige kleedkamer

In 2022 trapt en SportDrenthe, Stichting Asser Regenboog Alliantie, Assen Sportstad en Drenthe Beweegt het project 'De veilige kleedkamer' af. Dit project is opgezet om met sportverenigingen, zoals Hockeyvereniging Assen, aan de slag te gaan met het creëren van een veilig sportklimaat voor lhbtqia+ jongeren. Dat wordt op verschillende manieren gedaan, zoals het herzien van gedragscodes, het volgen van workshops, het aanstellen van een vertrouwenspersoon en het hijsen van een regenboogvlag. Drentse sportverenigingen die zich inzetten voor een veilige omgeving voor lhbtqia+ personen kunnen het predicaat 'de veilige kleedkamer' halen.

beleid met hen af. Dit kan je bijvoorbeeld doen door een klankbordgroep op te zetten die gevraagd en ongevraagd advies geeft. Wacht niet met het vormgeven van beleid totdat een sporter het bestuur benadert met de vraag

om dit te doen. Het is belangrijk dat je lhbtqia+ sporters niet verantwoordelijk maakt. De verantwoordelijkheid voor goed beleid ligt bij de club zelf;

- Zoek de samenwerking op met (eventuele) andere clubs op het sportpark of

Goed voorbeeld: Theatervoorstelling over inclusie en discriminatie

DE KNVB en het theatergezelschap Live Your Story hebben een voorstelling ontwikkeld die onder andere bij sportverenigingen getoond wordt. Tijdens deze voorstelling komen thema's als inclusie en discriminatie binnen de sportwereld aan de orde en is er ook aandacht voor de ervaringen van lhbtqi+ sporters. Na afloop van de voorstelling volgt een workshop, waar verenigingen leren hoe ze aan de slag kunnen gaan met het creëren van een inclusievere sportcultuur.

Lees [hier](#) meer over de opvoering van de voorstelling op Papendal.

binnen de gemeente om gezamenlijk te werken aan lhbtqi+ inclusie;

- Draag als sportvereniging een duidelijke sociale norm uit: namelijk dat lhbtqi+ discriminatie in de sport onacceptabel is. Een stevige sociale norm op dit gebied vergroot de kans dat mensen zich inspannen om niet te discrimineren (zie het dossier [Wat werkt bij het verminderen van discriminatie?](#) van Movisie). Het is met name belangrijk dat het bestuur van de vereniging dit uitdraagt;

- Organiseer trainingen over seksuele-, gender- en seksediversiteit of inclusie en diversiteit in brede zin binnen de vereniging. Bijvoorbeeld voor trainers, coaches en vrijwilligers. Zo zijn zij beter in staat lhbtqi+ sporters te ondersteunen. Als vereniging kan je bijvoorbeeld bij de John Blankenstein Foundation terecht voor een (gratis) workshop;
- Hang de regenboogvlag uit op belangrijke dagen, zoals op IDAHOT of Coming Out dag, om lhbtqi+ sporters zichtbaar te steunen. Je kan er ook voor kiezen om de vlag het hele jaar te laten hangen;
- Communiceer op een genderinclusieve manier met leden. Bijvoorbeeld door hen niet aan te spreken met 'beste heer/mevrouw' of 'dames en heren', maar met 'beste sporters', 'beste ouder van [voornaam]' of 'beste leden';
- Zorg dat er een vertrouwenspersoon is waar lhbtqi+ sporters terecht kunnen. Het is belangrijk dat deze vertrouwenspersoon lhbtqi+ sensitief is en dat alle sporters op de hoogte zijn van het bestaan van de vertrouwenspersoon en weten waar ze deze kunnen vinden. Zorg ook dat mensen gemakkelijk discriminatie kunnen melden bij de club en dat er een heldere klachtenprocedure is;

- Treed op tegen anti-lhbtqi+ uitingen;
- Zorg voor een inclusieve sportomgeving voor transgender en intersekse sporters. Dit kan op veel verschillende manieren, bijvoorbeeld door bij de jeugd genderinclusieve competities in te richten, door in te zetten op bewustwording, of door duidelijk beleid op te stellen rondom het gebruik van kleedkamerfaciliteiten. Ook door te voorzien in eenpersoons kleedkamers, wc's en douches kun je drempels wegnemen voor transgender en intersekse sporters. Meer tips kun je vinden in de '[Richtlijn gender- en seksediverse personen](#)' van het NOC*NSF.

Verder lezen, kijken en luisteren

- De [Richtlijn gender- en seksediverse personen in de sport](#) van het NOC*NSF
- De onderzoeken van het [Mulier Instituut](#) over gender en seksuele oriëntatie in de sport
- Een [aflevering van Andere Tijden Sport](#) over Foekje Dillema
- De serie '[De roze supporters](#)' over lhbtqi+ supportersverenigingen
- Een [aflevering van de podcast Gay en Gelukkig met Jayliah Jada van Gorkum](#), een transgender atlete
- Informatie en goede voorbeelden van [de Gelderse Sport Federatie](#) over lhbtqi+ in de sport
- De podcastserie [de Schaduwschijf](#), over homoseksualiteit in de topsport
- Een [reportage van de Transketeers](#) over een Urban Sports evenement tijdens Queer & Pride Amsterdam
- Een [artikel over intersekse en sport](#) en de geschiedenis daarvan in Nederland

Pride and Sports

[Stichting Pride and Sports](#) is een nationaal platform dat zich inzet voor de zichtbaarheid, acceptatie en veiligheid van lhbtqi+ sporters. Pride and Sports is een grassroots-organisatie en zet zich in voor een veilig en inclusief sportklimaat voor alle sporters, ongeacht hun seksuele oriëntatie, genderidentiteit, genderexpressie of geslachtskenmerken.

4

Bronnen

- Cremers, R. & Elling, A. (2020). LHBTI in de breedtesport: samenhang acceptatie en het wel of niet kennen LHBTI persoon. Mulier Instituut.
- Cremers, R. & Elling, A. (2021). Homo-acceptatie in het betaald voetbal. Mulier Instituut.
- Cremers, R. & Elling, A. (2021). Sportdeelname en ervaringen van transgender personen. Mulier Instituut.
- Cremers, R. & Visser, T. (2023). Discriminatie in het voetbal. Mulier Instituut.
- Elling, A., Anselma, M. & Cremers, R. (2023). Monitor 'ons voetbal is van iedereen' – aanvalsplan tegen racisme en discriminatie in het voetbal. Mulier Instituut.
- Elling, A., Cremers, R., & Hoeijmakers, R. (2020). 'Grappig bedoelde opmerkingen die benadrukken dat ik als homo toch minder ben': sportgedrag en ervaren homo-acceptatie door homo- en biseksuele mannen en vrouwen. Mulier instituut.
- Centraal Bureau voor de Statistiek. (2021). Documentatie Vrijtijdsomnibus (VTO).
- Temmerman, S., de Leeuw, B., Ekvall, Å., & Meeuwssen, S. (2023). Handreiking gender- en seksediverse personen. NOC*NSF.
- Reitsma, M., Hoogendam, A., Kwaastentiet, R. de & Poel, H. van der. (2022). Monitor Sportakkoord 'Sport verenigt Nederland': De oogst van het sportakkoord: voortgangsrapportage juni 2022. Mulier instituut.
- Van Lakerveld, E. (2023, 25 januari). Nieuwe testosteronregels bemoeilijken deelname intersekse atleten. Volkskrant. www.volkskrant.nl/sport/nieuwe-testosteronregels-atletiek-bemoeilijken-deelname-intersekse-atleten~bb26e56d/
- Visser, T., Cremers, R., & Elling, A. (2023). Ondersteuning gemeenten bij vergroten lhbt+-acceptatie op sportclubs. Evaluatie pilot Alliantie Gelijkspelen 4.0. Mulier instituut.

Colofon

Auteur: Niels van Kleef

Met dank aan: Charlot Pierik, Laura Griffin, Stephan Hakkers, Rens Cremers

Eindredactie: Félice Leijts

Fotografie: Robbert van Thoederdaal (cover), 123RTF (pag. 3), Rinske Bijl (p. 5), EuroGames (p. 6, pag.11), Gemeente Groningen (p. 13), Transgender Netwerk (p. 14)

Vormgeving: Ontwerpburo Suggestie & illusie

Downloaden: www.movisie.nl/lhbtqi-emancipatie

kennis en aanpak van
sociale vraagstukken

© Movisie, kennis en aanpak van sociale vraagstukken

Postbus 19129 * 3501 DC Utrecht
T 030 789 20 00 * info@movisie.nl

Deze handreiking is gefinancierd door het ministerie van VWS